

JINAYAT PROCESSINDE ADVOKAT QATNASIWINIŃ PROCESSUAL FORMALARINIŃ ÓZINE TÁN QÁSIYETLERI

Utegenov Maqsetbay Tolegen uli

Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

Magistratura bólimi Advokatlıq iskerligi

qánigeli 2-kurs magistrantı

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19967946>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-aprel 2026 yil

Ma'qullandi: 28-aprel 2026 yil

Nashr qilindi: 30-aprel 2026 yil

KEY WORDS

advokat, jinayat processı, processual formalar, qorǵawshı, wákil, gúwa advokati, qorǵaw funkciyası, huqıqiy mádeniyat, ádil sudlaw.

ABSTRACT

Bul maqalada jinayat processinde advokat qatnasıwınıń processual formaları, onıń huqıqiy statusı hám de qorǵaw funkciyasınıń mazmunı analizlenedi. Advokattıń qorǵawshı, wákil hám basqa da túrlerdegi qatnasıwınıń ózine tán tárepleri jarıtılıp, onıń shaxs huqıqları menen erkinliklerin támiyinlew, nızamsız tásirlerge jol qoymaw hám ádil sudlawdı ámelge asırıwdaqı ornı tiykarlap beriledi. Sonday-aq, advokat iskerliginiń jámiyette huqıqiy sana hám mádeniyattı joqarılátıwdaqı áhmiyeti ashıp beriledi.

Ózbekstan Respublikasında insan huqıqları hám erkinliklerin támiyinlew mámleketlik siyasattıń tiykarǵı baǵdarlarınan biri esaplanadı. Ózbekstan Respublikası Konstituciyasına muwapıq, hár bir shaxsqa qánigeli yuridikalıq járdem alıw huqıqı kepillengen bolıp, bul norma jinayat processinde advokat qatnasıwınıń huqıqiy tiykarın quraydı. Sonıń menen birge, hár bir shaxstıń óz huqıq hám erkinliklerin sud arqalı qorǵaw huqıqı da konstituciyalıq dárejede bekkemlengen bolıp, bul ádil sudlawdı támiyinlewdiń áhmiyetli kepilliklerinen biri bolıp esaplanadı¹.

Jinayat processinde advokat qatnasıwınıń nátiyjeliligi shaxs huqıqların támiyinlew dárejesine tikkeley baylanıslı. Atap aytqanda, advokat qatnasıwında ótkerilgen processual háreketler ashıq-aydınlıqtı arttırıp, nızamsız tásir ilajlarınıń qollanıw qáwpin azaytadı². Sonıń menen birge, xalıqaralıq huqıqiy standartlarda da shaxstıń ózin-ózi qorǵaw huqıqı hám advokat járdemi ádil sudlawdıń ajıralmas elementi sıpatında tán alınadı³.

Jinayıy islerden tısqarı, advokat qatnasatıwın barlıq huqıqiy qatnasıqlar, olar qanshelli hár qıylı bolıwına qaramastan hám huqıqtıń qaysı tárepleri buni támiyinleytuǵın huqıqiy normalar menen tártipke salınǵanına qaramastan, wákillik esaplanadı (máselen: hákimshilik, puqaralıq, ekonomikalıq hám basqalar). Advokattıń bul iskerlik tarawındaǵı qatnasıwı "wákillik" dep ataladı hám advokat nızamda názerde tutilgan arnawlı processual wákilliklerge iye.

Advokat jinayat processinde tek ǵana qorǵawshı sıpatında emes, al 3 formada qatnasadı: advokat, wákil hám qorǵawshı.

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 29-modda

² Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси // lex.uz

³ United Nations. Basic Principles on the Role of Lawyers. – 1990.

Jinayat processinde advokat qatnasıwınıń birinshi forması. Advokat jinayat processinde gúman qılıwshı, ayıplanıwshı, sudlanıwshı hám sudlanıwshınıń (sudlanǵan yamasa aqlanǵan shaxstıń) qorǵawshısı sıpatında qatnasadı. Bul jerde advokattıń atı qorǵawshı dep atalıp, tiykarınan gúman qılıwshı, ayıplanıwshı, sudlanıwshı hám sudlanıwshınıń (sudlanǵan yaki aqlanǵan shaxstıń) barlıq subyektiv huqıqları hám de processual hám materiallıq máplerin qorǵaw menen shuǵıllanadı.

Jinayat processinde advokat qatnasıwınıń ekinshi forması. Jinayat processual kodeksi 66¹-statyasına tiykarlanıp, advokat jinayat processinde guwanıń advokatı sıpatında qatnasıwı múmkin. Ol jerde advokattıń atı óz atamasına tán túrde advokat dep ataladı, qorǵawshı ataması bul jerde advokatqa qarata qollanılmaydı. Gúwa advokatı institutınıń payda bolıwınıń eń tiykarǵı sebeplerinen biri - gúwa sıpatında sorastırıw yamasa tergewge shaqırılǵan shaxslardı tiykarsız gúman qılıw yamasa tiykarsız ayıplawlardan qorǵaw maqsetinde processual nızamshılıqta názerde tutilǵanı bolıp tabıladı.

Jinayat processinde advokat qatnasıwınıń úshinshi forması. Jinayat isi barısında advokat qatnasıwı múmkin bolǵan jáne bir jaǵday - jábirleniwshiniń, puqaralıq dawagerdiń, puqaralıq juwapkerdiń wákilleri sıpatında qatnasıwı múmkinligi esaplanadı. Bul jerde advokatqa qarata wákil ataması qollanıladı, advokat atamasında emes. Advokattıń jábirleniwshiniń, puqaralıq dawagerdiń, puqaralıq juwapkerdiń wákilleri sıpatında qatnasıwı múmkin ekenligi Jinayat-processual kodeksiniń 62-statyasında óz kórinisin tapqan.

Jinayat-processual kodeksiniń 62-statyasında jábirleniwshiniń, puqaralıq dawagerdiń hám puqaralıq juwapkerdiń wákilleri haqqında processual tártip názerde tutilǵan bolıp, usı statyaǵa muwapıq jábirleniwshiniń, puqaralıq dawagerdiń, puqaralıq juwapkerdiń wákilleri sıpatında advokatlar, wákil sıpatında qatnasıwǵa arnawlı ruxsatnamaları bolǵan shaxslar, sorastırıwshı, tergewshı, prokurordıń qararı yamasa sudtıń uyǵarıwına bola iste qatnasıwǵa ruxsat berilgen jaqın tuwısqanlar hám basqa shaxslar qatnasıwı múmkin. Wákildiń iste qatnasıwı ushın onıń jábirleniwshı, puqaralıq dawager yamasa puqaralıq juwapker menen dúzgen wákillik shártnaması tiykar boladı. Yuridikalıq shaxstıń wákili sıpatında onın basshısı qatnasıwı ushın óz aldına wakillik talap etilmeydi. Basshı tárepinen berilgen isenim qaǵazı boyınsha yuridikalıq shaxslardıń wákilleri sıpatında onıń shtatındaǵı xızmetkerlerine hám advokatlarǵa ruxsat etiledi⁴.

Jinayat-processual kodekstiń 63-statyasına muwapıq, advokattıń wákil sıpatında huqıq hám májbúriyatları kórsetilgen. Jábirleniwshiniń, puqaralıq dawagerdiń, puqaralıq juwapkerdiń wákili tiyislisinshe jábirleniwshı, puqaralıq dawager, puqaralıq juwapker iye bolǵan processual huqıqlardan paydalanadı. Wákil is júrgiziwdiń qálegen waqtında óz minnetlemelerin orınlawdı dawam ettiriwden bas tartıwǵa haqlı. Wákil: ózi wákillik etip atırǵan shaxslardıń huqıq hám nızamlı máplerin qorǵawı; olardıń isenimin paydalanbawı; sorastırıwshı, tergewshı, prokuror hám sudtıń shaqırıwı boyınsha keliwi; haqıyqattı anıqlawǵa dálillerdi joq etiw, qálbekilestiriw, gúwalardı kondiriwge urınıw hám nızamǵa qayshı basqa háreketler menen tosqınlıq etpewi; istıń tergewi hám sud májilisi waqtında tártipke boysınıwı shárt⁵.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси // lex.uz

⁵ Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси. // lex.uz

Jinayat processinde advokat qatnasıwınıń nátiyjeliligin arttırıw hám onıń processual formaların jáne de jetilistiriw maqsetinde advokattıń huqıqıy statusın ámeliy jaqtan kúsheytiw zárúr. Atap aytqanda, advokattıń processke erte tartılıwın támiyinlew, onıń dálillerdi erkin jıynaw hám processke usınıw imkaniyatların keńeytiw jáne qorǵaw hám ayıplaw tárepleri arasında real processual teńlikti támiyinleytuǵın mexanizmlerdi rawajlandırıw úlken áhmiyetke iye. Sonıń menen birge, advokattıń qatnasıwı tek ǵana formal xarakterde qalıp ketpewi ushın onıń processual háreketlerde ámeliy qatnasıwın kepillew, sonday-aq, hár qıylı processual formalar (qorǵawshı, wákil, gúwa advokatı) arasındaǵı huqıqıy shegaralardı jáne de anıqlastırıw zárúr. Bul bolsa advokat institutınıń real qorǵaw funkciyasın kúsheytiw hám jinayat processiniń ádil ámelge asırılıwına járdem beredi.

Juwmaqlap aytqanda, jinayat processinde advokat qatnasıwınıń processual formaları shaxs huqıqları menen erkinliklerin támiyinlewdiń áhmiyetli huqıqıy mexanizmi esaplanadı. Advokattıń qorǵawshı, wákil hám basqa da formalarıdaǵı qatnasıwı onıń iskerliginiń kóp qırlı ekenligin kórsetedi hám jinayat processiniń nızamlılıq hám ádillik principlerin támiyinlewde áhmiyetli orın tutadı. Advokat institutınıń bekkemleniwı bolsa tek ǵana jeke shaxs huqıqların qorǵawǵa emes, al jámiyette huqıqıy mámleket hám ádil sudlaw sistemasın qalıplestiriwge xızmet etedi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar dizimi:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 2023
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – T.: Adolat, 2024
3. O'zbekiston Respublikasining “Advokatura to'g'risida”gi Qonuni. – T., 2021
4. Bazarova D. Jinoyat protsessida advokat ishtiroki: o'quv qo'llanma – T.: TDYU nashriyoti, 2022
5. United Nations. Basic Principles on the Role of Lawyers. – 1990.